

Kurucz Barnabás – Makay Mónika

Ki merre? – Szuverenisták és föderalisták a magyar társadalomban

Bevezetés

Jelen tanulmány két ideológia (szuverenizmus és hálózati föderalizmus) rövid, vázlatos bemutatásával, illetve a magyar társadalom ezen ideológiákkal mutatott esetleges értékrokonságával foglalkozik. Ennek keretei közt vázaltszerűen bemutatjuk a két új ideológia főbb pontjait, majd nagymintás „Társadalmi struktúra és értékváltozás” kutatásunk keretében létrehozott adatbázisunk egy blokkja (N=10 000) révén ismertetjük azokat a társadalmi csoportokat, melyek valamely ideológiával értékrokonságban állnak. Azonban fontosnak véljük kihangsúlyozni, hogy célnk elsősorban a szuverenizmushoz és föderalizmushoz közel állók szociodemográfiai és politikai értékorientációs attribútumainak felderítése volt, nem a társadalomban fellelhető pontos számuk megállapítása.¹

Röviden tisztázni szeretnénk a félreértések elkerülése végett, hogy ideológia alatt nem valamiféle hamis tudatot értünk. Ideológiafogalmunk a mannheimi értelemzővevényhez kíván csatlakozni, tehát az ideológia egy koherens, egységesen összefüggő tudattartalom, melynek formáit történetileg kialakult alakzatok tapasztalatai építik fel egy sajátos gondolkodási stílus mentén.²

Továbbá jogosan merülhet fel a kérdés, hogy miért pont a hálózati föderalizmust, és nem az úgynevezett woke eszmeáramlatokat vizsgáltuk.³

¹ A témában Szabó és társai végeztek kutatást, megállapítva hogy a tisztán szuverenista vagy föderalista elköteleződésük aránya kifejezetten alacsony, bár a szerzők materiális–posztmateriális értékrendszerek alternatívájaként szerepeltették ezeket az eszméket a felmérésben, tehát jelen tanulmányétól merőben eltérő logika mentén, ehhez lásd: Szabó et al. 2021.

² Ehhez bővebben lásd: Mannheim 1971, 5–46.

³ A woke ideológia áttekintéséhez lásd: Csutak 2020.

Ennek oka, hogy elsődlegesen európai fókusszal éltünk, tehát nem kívántuk az amerikai ideológiákat bevonni vizsgálódásaink körébe, már csak azért sem, mert hazai támogatottságuk a merőben eltérő történelmi, kulturális és politikai környezet miatt valószínűleg mérhetetlen. Mindemellett a hálózati föderalizmus intézményi és szellemi háttere is integráns része az európai szellemi vitáknak.⁴

Jelen fejezetben még röviden összegezzük a legfrissebb hazai szakirodalom eredményeit a magyar társadalom politikai rétegződése kapcsán. Szabó Andrea és Gerő Márton tanulmánya alapján 2015 óta nem következett be jelentősebb változás a magyar társadalom ideológiai karakterében.⁵ A válaszadók fele sorolta magát középre az egytől hétig terjedő bal–jobboldali skálán, miközben jobboldalon többen vannak, mint a baloldalon. A demokrácia kontra diktatúra kérdésében a válaszadók 56 százaléka egyértelműen a demokráciát részesítette előnyben, míg a diktatúra pártján 11 százalék állt. Szabó és Gerő szerint ezek az adatok a 2015-ös felméréshez képest polarizálódást mutatnak, ugyanis a demokráciát támogatók tábora jelentősen, a diktatúraszimpatizáns párt mérsékelten, de emelkedett. Az iskolázottság növelte a demokrácia iránti elköteleződést, ugyanakkor a felső középosztályok és felső osztályok körében is emelkedett a diktatúrát bizonyos esetben elfogadók aránya. A főbb társadalmi konfliktusok a Budapesten és a vidéken élők, a gazdagok és a szegények, a vezetők és az állampolgárok, a kormánypártiak és az ellenzékiek, a baloldaliak és a jobboldaliak között voltak regisztrálhatóak. Kutatásuk kitért arra is, hogy az emberek mit tartanak a legnagyobb veszélynek. Ennek kapcsán rajzolódott ki, hogy a nemzeti szuverenitás elvesztése, illetve a demokrácia és jogállam leépítése jelentette a két fő félelmet. A felelősség tekintetében is polarizáció volt megfigyelhető, ugyanis míg a demokrácia leépítéséért a kormányt és Orbán Viktort tették meg felelősnek, addig a nemzeti szuverenitás veszélyeztetéséért Soros Györgyöt és az általa kiépített NGO hálózatot hibáztatták. A jövőbe vetett bizalom kapcsán magyar felnőtt népesség Janus-arcú, hiszen várakozással tekint ugyan a jövőre, mégis inkább kockázatkerülő, semmint vállalkozó kedvű.

Stefkovics Ádám és Makay Mónika szerint a 2018-as országgyűlési, majd a következő évben tartott önkormányzati választás során egyfajta kétblokkrendszer rajzolódott ki.⁶ Ez az ellentét már nem a kétezres évek

⁴ Ahogy azt a jelen tanulmány rövid elméleti fejezete is mutatja.

⁵ Szabó–Gerő 2019, 7–28.

⁶ Makay–Stefkovics 2021, 265–268.

jobb-baloldali ellentétén nyugszik, hanem sokkal inkább a kormánypárt kontra ellenzék oppozíció. A pártválasztást magát pedig ideológiai tényezők határozzák meg leginkább, így a jobb–baloldali skála, illetve a nemzethez tartozás, nemzetben gondolkozás. A szociokulturális szempontok vizsgálata után a szerzőpáros szerint a gazdasági aktivitás, a családi állapot, a gyermekszám, a lakóhely és az iskolai végzettség meghatározó. A „tipikus” Fidesz-szavazók főbb jellemzői közé tartozik az, hogy vidékiek, dolgozók, alacsony végzettségűek, alacsony a digitális tőkájük, jobboldaliak, akiknek fontos a nemzeti identitás, és tartanak a migrációtól. A balliberális pártok támogatói inkább kozmopoliták, városiak, magas végzettségűek. Érdekesség, hogy kutatásuk szerint a globalizációhoz való viszony majdnem olyan erős magyarázó tényező a kormány-ellenzék kapcsán, mint az ideológiai oldal. Tehát a globális–lokális skála jelentős töréspontként értékelhető a magyar társadalomban.

Szabó és társai 2021-es tanulmánya szerint a magyar társadalom 2020 decemberében materiális jellegű értékmintázatot mutat, amennyiben a kérdezettek 55 százaléka teljes mértékben vagy inkább materiális értékeket vall.⁷ Emögött a koronavírus-válság okozta helyzetet sejtik a szerzők, ugyanis a gazdasági biztonságra való törekvés és a gazdasági stabilitás volt kiemelkedő a konkrét értékek közül, ami jól jelzi a pandémia teremtette létbizonytalanság értékrendre gyakorolt hatását. Posztmateriális értékrendet a magyar társadalom 25 százaléka vall, míg az elemzés innovációjaként bemutatott szuverenizmus és föderalizmus 7 és 3 százalékot mutat. Konkrét pártpreferencián mérve elmondható, hogy a bizonytalanok és a Fidesz–KDNP szavazói közt található a legtöbb szuverenista. Bal–jobboldali skálán a magyar társadalom továbbra is elsősorban jobboldali (41 százalék), bár emelkedik a baloldaliak aránya is (26 százalék). A magasabb társadalmi hovatartozás egyben a jobboldaliság emelkedésével jár, például a felső közép- és felső osztályok 55 százaléka jobboldali, ezzel szemben 26–27 százalék a baloldaliak aránya. A liberális–konzervatív tengelyen a liberálisok aránya 34 százalék, a konzervatívoké 36 százalék. A demokrácia megítélése pozitív, hiszen 69 százalék szerint ez a legjobb politikai rendszer, míg a diktatúrát csak 3 százalék pártolja. A demokrácia működésének hazai megítélése a kormányellenesség és kormánytámogatás attitűdjei szerint alakul. Előbbiek sokkal rosszabbul értékelik a demokrácia működését, míg utóbbiak nem látnak kivétntivalót benne.

⁷ Szabó et al. 2021, 7–12.

Szuverenizmus

A szuverenizmus egy alapimpulzusa az állam cselekvőképességének megőrzése,⁸ ebből fakadóan utasítja el mind a nemzetközi szervezetek, mind az NGO-k túlzott befolyását. Ezért kerül szembe a hálózati föderalizmussal, mivel utóbbi „...a hatalmat elvenné az államtól, de az uralom struktúráit továbbra is üzemeltetné, mégpedig kevésbé látható és elszámoltathatatlan globális szerveződések [...] segítségével”.⁹ Ehelyett legitimitását a nemzet-nép-demokrácia összefüggésből kívánja felépíteni, mintegy a globalizáció gátjaként.¹⁰ Tehát a nemzeti szuverenitást a népszuverenitással azonosítja, melynek révén a demokráciát kizárólagosan nemzetállami keretek közé rendeli.¹¹ Azonban a szuverenizmus szerint ellenfele a kulturális tér uralása révén kívánja aláásni az államot; „...a liberalizmus az egyetlen, amely a [...] semlegesítő szándékot nyelvén keresztül is érvényesíti...”¹² Ennek ellenpontjaként a kulturális hadviselés felértékelődik, mert csak ezáltal lehet az állam szuverenitását megőrizni.¹³ Az identitás kérdése is így kerül fókuszterbe. Alapvető antropológiai tétele szerint elvont értékek és ideák mentén nem szervezhető egy „európai polgár” identitás, hanem csakis a már meglévő – elsősorban – nemzeti tényezők mentén erősíthető meg az önazonosság.¹⁴ A más civilizációkból tömegesen érkezők ezért is jelentenek veszélyt a nemzetek Európájára, mivel az absztrakt európai identitás nem képes asszimilálni őket, „...a nemzeti öntudatot szerte Európában harapófogóba fogja a világpolgárság és a bevándorlótáborító etnikai-vallási és a posztmodern szexuális kisebbségi identitások internacionalizmusa”.¹⁵ A szuverenizmus a gazdasági életben is az állami cselekvőképesség megőrzése mellett száll síkra,¹⁶ illetve egyfajta nemzeti ipar kinevelését kívánja. Ennek oka egyfelől a nemzetközi cégek hatalmának visszaszorítása,¹⁷ illetve ezen cégek „neokolonizációs” törekvéseinek

⁸ Békés 2019b, 43–44.

⁹ Békés 2019b, 44.

¹⁰ Békés 2019a, 10.

¹¹ Békés 2019a, 143.

¹² Békés 2020, 147.

¹³ Békés 2019b, 45.

¹⁴ Czopf 2019a, 78.

¹⁵ Békés 2019a, 146

¹⁶ György 2017.

¹⁷ Pokol 2020, 13.

letörése.¹⁸ A nemzetközi pénzügyi szervezetek (mint az IMF) tevékenységét a nemzetállam szuverenitását fenyegető törekvésként utasítja el, alternatívaként az állami szabályozást javasolja.¹⁹

Hálózati föderalizmus

A hálózati föderalizmus egyik fő ellenfeleként a nemzetállami törekvéseket nevezi meg, mert a nemzeti érdekek mindenek fölé helyezése sérti a nyílt társadalom koncepcióját, továbbá a nemzetállam mint politikai konstrukció potenciálisan elnyomó jellegű.²⁰ Vagyis a zárt társadalom és a nyílt társadalom koncepciója kerül ellentétbe, amely az Európai Unióban „az Európa-párti és az Európa-ellenes erők között...” feszülő ellentétben nyer formát.²¹ A politika feladata a stabilitás és igazságosság fenntartása, de „...a politika döntései még tökéletlenebbek, mint maguk a piacok”.²² Emiatt az emberek egyre inkább a nemzeti megoldások felé fordulnak, tehát a politika csődje a nyílt társadalomra nézve veszélyes.²³ Ebből fakadóan a modernitásban kialakult, területileg szigorúan lehatárolt állam által gyakorolt uralmi formák nem képesek fenntartani nyílt társadalmat. Megoldásként egy olyan konstrukciót ismertet Soros, mely nem szakít radikálisan az állam jelenleg ismert formájával, helyette az államot egy, az állampolgárok, civil szervezetek, kormányok és nemzetközi szerveződések egymásba fonódása révén kialakuló uralmi hálózatban képzelel el. Ehhez alternatív struktúrákra van szükség, hiszen „...minden olyan tevékenység vagy társaság, ami nem tartozik a hatóságok felügyelete alá, alternatívát jelent, és ezzel a dogma uralmát gyengíti”.²⁴ Eszközként a jog önmagában kevés, a kulturális hálózatok jelentette „*soft powerre*” is szükség van.²⁵

¹⁸ Békés 2019a, 53.

¹⁹ Láncki 2019, 114.

²⁰ Kis 2018, 179–185.

²¹ Soros 2020, 167.

²² Soros 2001, 150.

²³ Rosanvallon 2018, 227, 230–234.

²⁴ Soros 1999, 99. Az idézetet kis mértékben megváltoztattuk, az eredeti: „...minden olyan tevékenység vagy társaság, ami nem tartozott a hatóságok felügyelete alá, alternatívát jelentett, és ezzel a dogma uralmát gyengítette.”

²⁵ A civil szervezetek fontosságához lásd: Greskovits 2018, 297–303.

A hálózatok biztosította erőforrások fontosak ugyan, ám a társadalommal való szoros integrációjuk is elengedhetetlen. Ezért nélkülözhetetlen egyfajta globális kultúra kialakítása, illetve a nemzeti elzárkózások felszámolása.²⁶ Ennek a globális kultúrának a főbb értékei: a jogállam, ahol az értékrendszert a törvények szolgáltatják, a demokrácia, a kisebbségek védelme, az állam társadalom általi ellenőrzése, a nyílt társadalom eszméjét támogató nemzetközi szabályozás, elfogadás és tolerancia, a társulás szabadsága, információszabadság, igazságos bánásmód és igazságos társadalom, valamint befogadás.²⁷ Ennek a vízióknak az eszközei a nemzetközi szervezetek, NGO-k és más szupranacionális szerveződések, illetve integrációk.

A minta bemutatása

A szellemi határok megrajzolása után konkrét változókat rendelünk a két eszméhez, melyek mentén azonosíthatók az értékrendileg kötődést mutató csoportok a magyar társadalmon belül. Ehhez a „Társadalmi struktúra- és értékváltozások Magyarországon” kutatás keretében történt adatfelvétel biztosította adatbázisból dolgozunk.

A Századvég által készített felmérés 60 000 fő megkérdezésével zajlott, 2020-ban. A felvett minta nem, kor, iskolai végzettség, településtípus és régiós megoszlás szerint reprezentálja a teljes magyarországi felnőtt népességet. A mintavételből fakadó torzulásokat iteratív súlyozással korigáltuk a KSH 2016-os mikrocenzusa által közölt demográfiai arányoknak megfelelően. Alminták alkalmazásával dolgoztunk, amelyek révén egyszerre lehet csökkenteni a kérdés hosszát és a növelni a vizsgált kérdéskörök számát. Az általunk használt változók a Globalizáció és politikai preferenciák blokk keretein belül találhatóak meg (N = 10 000).

Operacionalizálás

Az elemzés első lépéseként az elméleti vázlat alapján kiválasztottuk azokat a változókat, amelyek révén megragadhatóak a válaszadók a korábbiakban bemutatottak szerint, tehát a szuverenista–föderalista tengelyen.

²⁶ Ignatieff 2018, 1–3.

²⁷ Ignatieff 2018, 1–3; Lilla–Ignatieff 2018, 19–30.

A szuverenizmus és föderalizmus egyik legnagyobb ellentéte az identitásban és az erre épített politikai elgondolásokban húzódik meg. A szuverenizmus a nemzeti identitás talaján áll, elutasítva a világpolgári létet, ebből fakadóan alapvetően a nemzetállam híve, s gyanúval szemlél minden nemzetek feletti politikai konstrukciót; a föderalizmus ennek ellentétéként egy elvont értékrend szerinti világpolgári identitás felé húz, averzióval tekint a nemzetállamokra, s azok helyett egy tágabb, több szereplőt érintő nemzetközi összeszövődést támogat. Mindezek megragadására a következő változókat használtuk: 1. „A közeli jövőbe tekintve Ön saját magát csakis magyarnak, vagy magyarnak és európainak, vagy európainak és magyarnak, vagy csakis európainak tekintí?”; 2. „Az Európai Unióval kapcsolatban vannak, akik azt mondják, az integrációnak tovább kell folytatódnia. Mások szerint az Európai Unió már így is túlságosan egységesített. Kérem, helyezze el véleményét a skálán.”; 3. „Képzeld el, hogy Magyarországon holnap népszavazást tartanak az európai uniós tagságról. Ön arra szavazna, hogy Magyarország maradjon az Európai Unió tagja, vagy arra, hogy lépjen ki?”; 4. „Mennyire ért Ön egyet az alábbi állítással? Véleményét egy 5-ös skálán fejezheti ki, amelyen az 1-es jelentése, hogy egyáltalán nem, az 5-ös jelentése, hogy teljes mértékben. Világpolgárként tekintek magamra.”

A szuverenizmus számára a nemzetállam jelenti az egyetlen cselekvőképes tényezőt, míg a föderalizmus lényege, hogy az állam is pusztán csak egy szereplő az NGO-k és más nemzetközi szervezetek közt. Ennyiben a cselekvőképesség és annak kizárólagossága képezi a vita tárgyát. Ezért ebben a dimenzióban a következő változókat használtuk: 1. „Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? Néhány olyan probléma esetében, mint például a környezetszennyezés, a nemzetközi szervezeteknek legyen joga rákényszeríteni az országokat a probléma megoldására.”; 2. „Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? Magyarországnak akkor is támogatnia kell a nemzetközi szervezetek döntéseit, amelyeknek tagja, ha a kormány ezekkel nem ért egyet.”; 3. „Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? A nemzetközi szervezetek túl sok hatalmat vesznek el a magyar kormánytól.” Ezekhez kapcsolódik még a szuverenizmus egy radikálisabb értelmezése is, mely a más nemzetállamokkal való kooperációt is csak a saját nemzet primátusával tudja elképzelni, így ennek a radikálisabb értelmezésnek a felderítésére a 4. „Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? Magyarországnak még akkor is a saját érdekeit kell követnie, ha ez más nemzetekkel való konfliktushoz vezet.” változót használtuk.

A globalizáció gazdasági oldala jelenti jelen elemzésben a harmadik dimenziót, hiszen a szabadkereskedelem és a multinacionális cégek a

szuverenizmus olvasatában a lokális gazdaságot fenyegető tényezők, egy olyan idegen kultúra terjesztői, amely kívül esik a nemzeti érték- és viselkedéskanonon, ezzel szemben a föderalizmus esetében megfelelő szabályozással a jóllét építőkövei, a (gazdasági) szabadság sarokpontjai. Mindezek megragadására a következő változókat használtuk: 1. „Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? A szabad kereskedelem következtében egyre jobb árukhoz lehet hozzájutni Magyarországon.”; 2. „Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? Magyarországnak korlátoznia kellene a külföldi termékek behozatalát, hogy védje a gazdaságát.”; 3. „Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? Az egyre több külföldi film, könyv és zene veszélyezteti a magyar kultúrát.”; 4. „Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? A nagy külföldi vállalatok egyre inkább sértik a magyar vállalkozások érdekeit.”

Ezeket a kérdéseket főkomponens-eljárást végeztünk. Ám mindenelekőtt a Cronbach-alpha megbízhatósági együtthatóval (melynek értéke a 12 tétel esetén: 0,685 volt) megvizsgáltuk, hogy milyen szoros kapcsolat

1. táblázat: Cronbach-alfa

Tételek	Cronbach-alfa, ha a tételt törölnék
A közeli jövőbe tekintve Ön saját magát...?	0,664
Az Európai Unióval kapcsolatban vannak, akik azt mondják, az integrációnak tovább kell folytatódnia. Mások szerint az Európai Unió már így is túlságosan egységesített. Kérem, helyezze el véleményét a skálán!	0,670
Népszavazás az EU-ban maradásról.	0,677
Néhány olyan probléma esetében, mint például a környezetszennyezés, a nemzetközi szervezeteknek legyen joga rákényszeríteni az országokat a probléma megoldására.	0,684
A szabad kereskedelem következtében egyre jobb árukhoz lehet hozzájutni Magyarországon.	0,684
Magyarországnak akkor is támogatnia kell a nemzetközi szervezetek döntéseit, amelyeknek tagja, ha a kormány ezekkel nem ért egyet.	0,653
Mennyire ért egyet Ön az alábbi állításokkal? Véleményét egy 5-ös skálán fejezheti ki, amelyen az 1-es jelentése, hogy egyáltalán nem, az 5-ös jelentése, hogy teljes mértékben. Világpolgárként tekintek magamra.	0,678
Magyarországnak korlátoznia kellene a külföldi termékek behozatalát, hogy védje a gazdaságát.	0,657
Magyarországnak még akkor is a saját érdekeit kell követnie, ha ez más nemzetekkel való konfliktushoz vezet.	0,648
A nagy külföldi vállalatok egyre inkább sértik a magyar vállalkozások érdekeit.	0,668
Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? A nemzetközi szervezetek túl sok hatalmat vesznek el a magyar kormánytól.	0,639
Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? Az egyre több külföldi film, könyv és zene veszélyezteti a magyar kultúrát.	0,659

ban állnak változóink. A kapott eredmények alapján elmondható, hogy egy változót sem volna érdemes kihagyni a főkomponensből, így végül mind a 12 itemmel hajtottuk végre az elemzést.

Ezt követően láttunk neki a főkomponensnek. Az alacsony kommunalitásérték és faktorsúly okán négy változót kihagytunk az elemzésből. Az első oszlop (Kezdeti) felsorolja az elemzésbe bevont változókat, illetve mutatja, hogy mindegyik változó standardizált formában, egységnyi szórással lép be az elemzésbe. A második oszlop (Extraktció) azt fejezi ki, hogy az egyes változók mennyire helyettesíthetők a főkomponenssel. Másképp megfogalmazva: azt jeleníti meg, hogy az adott eredeti változó heterogenitásának hány százalékát őrzi meg a főkomponens. Például „a nemzetközi szervezetek túl sok hatalmat vesznek el a magyar kormánytól” tétel esetében volt a legmagasabb a megőrzött heterogenitás, míg ezzel ellentétben a „népszavazás az EU-ban maradásról” volt a legalacsonyabb ez az érték.

2. táblázat: Kommunalitás

Tételek	Kezdeti	Extraktció
A közeli jövőbe tekintve Ön saját magát...?	1	0,341
Az Európai Unióval kapcsolatban vannak, akik azt mondják, az integrációnak tovább kell folytatódnia. Mások szerint az Európai Unió már így is túlságosan egységesített. Kérem, helyezze el véleményét a skálán!	1	0,29
Magyarországnak korlátoznia kellene a külföldi termékek behozatalát, hogy védje a gazdaságát.	1	0,386
Magyarországnak még akkor is a saját érdekeit kell követnie, ha ez más nemzetekkel való konfliktushoz vezet.	1	0,462
A nagy külföldi vállalatok egyre inkább sértik a magyar vállalkozások érdekeit.	1	0,298
Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? A nemzetközi szervezetek túl sok hatalmat vesznek el a magyar kormánytól.	1	0,536
Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? Az egyre több külföldi film, könyv és zene veszélyezteti a magyar kultúrát.	1	0,371
Népszavazás az EU-ban maradásról.	1	0,254

A következő táblázat (3. táblázat) eredeti sajátérték összesen oszlopában szereplő érték azt fejezi ki, hogy az egyes főkomponensek mennyi információt tömörítenek. Máshonnan nézve az információvesztés mértékét lehet kiolvasni ezen adatokból. A kumulált százalék oszlop jelzi, hogy az adott sorhoz tartozó főkomponens az előzőekkel együtt a teljes információ hány százalékát tartalmazza. A kumulált érték oszlop kumulált százaléka az általunk használt főkomponens információs értékét mutatja. Fontos megjegyezni, hogy a kommunalítások meghaladják a 0,25-öt,

a faktorsúlyok pedig a 0,5-öt. Jelen esetben a főkomponensünk a teljes információcsomag 36,7 százalékát tartalmazza.

3. táblázat: Főkomponens

Főkomponensek sorszáma	Eredeti sajátérték		Kumulált érték	
	Összesen	Kumulált %	Összesen	Kumulált %
1	2,939	36,733	2,939	36,733
2	1,056	49,928		
3	0,803	59,969		
4	0,745	69,278		
5	0,672	77,681		
6	0,654	85,850		
7	0,622	93,623		
8	0,510	100		

A következő táblázatban (4. táblázat) láthatóak az egyes változókhoz rendelt súlyok, tehát annak kvantifikálása, hogy mennyiben meghatározó a főkomponensen belül az adott változó.

4. táblázat: Súlyok

Tételek	Súlyok
A közeli jövőbe tekintve Ön saját magát...?	0,584
Az Európai Unióval kapcsolatban vannak, akik azt mondják, az integrációnak tovább kell folytatódnia. Mások szerint az Európai Unió már így is túlságosan egységesített. Kérem, helyezze el véleményét a skálán!	0,539
Magyarországnak korlátoznia kellene a külföldi termékek behozatalát, hogy védje a gazdaságát.	0,621
Magyarországnak még akkor is a saját érdekeit kell követnie, ha ez más nemzetekkel való konfliktushoz vezet.	0,679
A nagy külföldi vállalatok egyre inkább sértik a magyar vállalkozások érdekeit.	0,546
Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? A nemzetközi szervezetek túl sok hatalmat vesznek el a magyar kormánytól.	0,732
Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet a következő állítással? Az egyre több külföldi film, könyv és zene veszélyezteti a magyar kultúrát.	0,609
Népszavazás az EU-ban maradásról.	0,504

Elemzés

Mindezt követően lineáris regresszióval vizsgáltuk, hogy a különféle modellek mennyiben magyarázzák meg főkomponensünk szórását. A modellbe öt lépésben vontunk be változókat. Első lépésben a szociokulturális változók hatását vizsgáltuk meg, második lépésben általános értékeket,²⁸ harmadik lépésben pedig politikai értékeket vontunk be, míg végül negyedik és ötödik lépésben előbb a pártpreferenciát, majd a koronavírus hatását emeltük be elemzésünk homlokterébe.²⁹ A modellek magyarázóerejének változása az egyes tényezők bevonása után az 5. táblázatban látható.

Ez alapján elmondható, hogy a szociokulturális tényezők meglehetősen kis hatást fejtenek ki, éppúgy, ahogy az általános értékek is. A modell utóbbiak bevonása után is csupán 13 százalékos magyarázó erővel bír. Ezek mellett viszont kiemelkedően magas a politikai értéktényezők magyarázóereje, hiszen bevonásuk után 21 százalékkal nőtt a magyarázóerő. Negyedik lépésben szükségesnek láttuk bevonni a pártpreferenciát, hogy a konkrét hazai pártpolitikai helyzetet is beemeljük elemzésünkbe. Ezen változó bevonása további 7 százalékkal emelte a modell magyarázóerejét. Végül feltételezvé, hogy a koronavírus-járvány kirobbanása és terjedése hátterében többek között a globalizáció is állhat, bevontunk egy olyan változót is, ami azt volt hivatott felmérni, hogy a koronavírus-járvány mennyire viselte meg a válaszadókat. Ám várakozásainkkal némileg ellentétesen ez semmilyen hatással nem volt a modell magyarázóerejére. Tehát összességében 41 százalékos a magyarázóerő, mely erős közepesnek tekinthető.

²⁸ Az általános emberi értékek mérésére jelen kutatásban a Schwartz-féle tízitemes kérdőív lett lekérdezve (ehhez lásd jelen kötetben: Zenovitz–Kollár 2021b). A multikolinearitás elkerülése érdekében a modellbe nem az egyes értékeket építettük, hanem az azokból képzett magasabb rendű értékdimenziókat (*higher order values*, Schwartz 1992). Az önmeghaladás dimenzióját a törődés és a környezet, a változásra való nyitottságot a kreativitás, a kaland és a kényeztetés, az önmegvalósítást a gazdagság és a siker, a megőrzést pedig a biztonság, a tradíciók és a jól viselkedés értékei konstituálják (Zenovitz–Kollár 2021a; Zenovitz–Kollár 2021b).

²⁹ Szabó et al. 2021, 7.

5. táblázat: Magyarázóerő

Modell	R	R négyzet	Kiigazított R négyzet	A becslés std. hibája
1	,304a	0,092	0,091	0,969307
2	,368b	0,135	0,134	0,946441
3	,588c	0,345	0,343	0,824049
4	,644d	0,414	0,413	0,779351
5	,644e	0,415	0,413	0,779315

A 6. táblázatban látható a modell béta értéke. Az értelmezhetőség érdekében érdemes kiemelni, hogy a modellben a föderalisták a pozitív, a szuverenisták a negatív skálaoldalon szerepelnek.

1. modell: az első lépésben bevont szociokulturális tényezők közül az életkornak szignifikáns hatása van, mely szerint minél idősebb valaki, annál nagyobb az esély arra, hogy a szuverenista csoportba tartozik, emellett a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők nagyobb eséllyel kerültek a föderalista táborba. Ez nem meglepő, hiszen a szuverenizmus maga is az értelmiséget nevezi meg az internacionalizmus lehetséges hordozójaként, hiszen ezen csoport képes integrálódni a nemzeti határokon átívelő struktúrákba. A lakóhely tekintetében is tapasztalhatók szignifikáns eltérések, így kiemelhető, hogy a kisebb településeken élők nagyobb eséllyel bizonyultak szuverenistának. A magas foglalkozási státuszban tevékenykedők³⁰ inkább a föderalizmussal rezonáltak, míg az alacsonyabb státuszúak nagyobb eséllyel kerültek a szuverenista csoportba.

2. modell: a szociokulturális tényezőket a második lépésben bevont tényezőkkel együtt vizsgálva elmondható, hogy az életkor elvesztette magyarázó erejét, ám az iskolai végzettség megtartotta azt, és a településtípus kapcsán sem történt változás. Ebben a modellben az alacsonyabb foglalkoztatási státusz növelheti a szuverenista csoportba kerülés esélyét. Az újonnan bevont tényezők közül csak a megőrzés értéke bír szignifikáns eredménnyel. Azok, akiknek fontos a megőrzés, nagyobb eséllyel a szuverenisták táborát erősítik.

³⁰ A Hajdu Gábor, Huszár Ákos és Kristóf Luca által használt kategorizációt alkalmaztuk. Ennek megfelelően az alacsony foglalkozási státuszba kerültek a mezőgazdasági, fizikai munkások, segédmunkások és betanított munkások. Közepes foglalkozási státuszba a mezőgazdasági önállók, szakmunkások, önálló iparosok, kereskedők és az egyéb szellemi munkát végzők. Magas foglalkozási státuszba az értelmiségiek és vezetők tartoznak (Hajdu–Huszár–Kristóf 2019).

3. modell: a politikai-ideológiai tényezők bevonása nyomán szignifikánssá vált a nem tényező, mely szerint a nők nagyobb eséllyel szuverenisták, miközben az életkor tényező továbbra sem volt szignifikáns. Az iskolai végzettségről elmondható, hogy a magasabb iskolai végzettség nagyobb affinitást mutat a föderalizmussal. Emellett a foglalkozási státuszról is elmondható, hogy minél magasabb státuszban van valaki, annál inkább a föderalizmus felé hajlik, míg az alacsony státusz a szuverenizmusra hajlamosít. A második modellben bevont általános értékek közül már csak a megőrzés szignifikáns a harmadik modellben, melynek fontossága egyértelműen a szuverenisták számára magasabb. Az újonnan bevont politikai értékek, illetve a jövőbe vetett bizalom kivétel nélkül szignifikáns eredményeket hoztak. Azok, akik félnak a jövőtől, nagyobb eséllyel erősítik a szuverenisták táborát. A magukat inkább liberálisnak, mérsékeltnek, illetve baloldalinak vallók nagyobb affinitást mutatnak a föderalistákkal, csakúgy, mint azok, akik inkább emberiségben gondolkodnak, nem pedig nemzetben.

4. modell: a negyedik modellben a szociokulturális változókból egy volt nem szignifikáns, így a harmadik modellhez képest elváltozás nem történt, hiszen szignifikáns maradt a településtípus, a végzettség, a nem és a foglalkozási státusz szerinti eltérés. Az általános értékek közül ez esetben három, az önmegvalósítás, az önmeghaladás és a megőrzés bír szignifikáns hatással, ezek iránya a korábbiakhoz képest változatlan. A politikai értékek közül minden változó szignifikáns volt, bár igen kis értékkel szerepelnek. Az újonnan bevont pártpreferencia változó alapján elmondható, hogy a kormánypárti szavazók nagyobb eséllyel szuverenisták.

5. modell: végül az utolsó bevont tényező már relatíve keveset alakított a szociokulturális tényezők hatásán, tehát a végső – 41 százalékos magyarázó erővel bíró – modell alapján nagyobb eséllyel tartoznak a szuverenisták csoportjába a kisebb településen élők, illetve az alacsonyabb foglalkozási státuszúak, míg nemek tekintetében a nők nagyobb eséllyel szuverenisták. Az általános értékekből egyedül a nyitottság nem volt szignifikáns. A kapott adatok szerint nagyobb eséllyel föderalisták azok, akiknek fontos az önmegvalósítás, és nagyobb eséllyel szuverenisták azok, akiknek fontos a megőrzés, illetve a meghaladás. A politikai értékeket vizsgálva az előzőekhez képest nem történt jelentős változás, a magukat a liberális, baloldali, illetve emberiségben gondolkodó skálafelekhez közelebb sorolók nagyobb affinitást mutatnak a föderalista csoporttal. A Fideszre szavazók nagyobb eséllyel szuverenisták, az ellenzéki összefogást választók pedig nagyobb eséllyel föderalisták. Végül pedig

elmondható, hogy a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos változó nem volt szignifikáns.

6. táblázat. Lineáris regresszió

		1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell
Szociokulturális tényezők	nem	-0,087*	-0,06*	-0,168*	-0,12*	-0,123*
	életkor	-0,062*	-0,016	-0,005	0,004	0,004
	településtípus	-0,08*	-0,062*	-0,046*	-0,035*	-0,035*
	végzettség	0,18*	0,165*	0,175*	0,151*	0,15
	foglalkozási kategória	0,083*	0,082*	0,111*	0,096*	0,097*
Általános értéktényezők	nyitottság		0,024	0,01	0,007	0,007
	önmegvalósítás		0,026	0,019	0,034*	0,033*
	megőrzés		-0,23*	-0,124*	-0,091*	-0,092*
	meghaladás		0,012	-0,024	-0,031*	-0,03*
Politikai értéktényezők	bízom a jövőben – félek a jövőtől			0,048*	0,02*	0,019*
	liberális-konzervatív			-0,071*	-0,055*	-0,055*
	baloldali-jobboldali			-0,116*	-0,045*	-0,045*
	mérsékelt-radikális			-0,04*	-0,038*	-0,038*
	nemzetben gondolkodó – emberiségben gondolkodó			0,063*	0,046*	0,046*
Konkrét politikai orientáció	Fideszre szavazna – ellenzéki összefogásra szavazna				0,724*	0,725*
Koronavírus-járvány	a koronavírus járvány: nagyon megvisel – egyáltalán nem visel meg					-0,007

Összefoglalás

Ebben a fejezetben kísérletet teszünk az elméleti és a gyakorlati eredmények szintézisére. Ehhez az ötödik modell eredményeit vesszük alapul, mivel ez biztosította a legnagyobb magyarázóerőt. Összességében látható, hogy a tanulmány elején ismertetett szakirodalmi megállapításokkal összhangban, kevésbé a szociodemográfiai tényezők, mint inkább a politikai értékorientációk mentén lehet lekövetni az általunk elemzett két ideológiával affinitást mutatók körét.³¹

³¹ Ezt persze jelentősen árnyalja az általunk használt modell, mely erősen redukcionista, hiszen nem veszi figyelembe a komponensek közötti affinitásokat. Ugyanis a szociodemográfiai változók affinitást mutatnak az általános értékek és a politikai értékek iránt is, az általános értékek pedig a politikai iránt.

A szuverenizmussal szociodemográfiai szempontból a kisebb településen élő, általában alacsony és/vagy közepes foglalkozási státuszúak mutatnak affinitást. Ebben a keresztfront koncepciója nyer részleges igazolást, hiszen a munkásság és nem diplomás szellemi munkát végzők közül kerülnek ki a szuverenizmus támogatói. Az általános értékek mentén szemlélve pedig kimutattuk, hogy a megőrzés melletti elköteleződés jelenti a kulcsot a szuverenizmushoz. Ebben az ideológia konzervativizmus-hoz fűződő viszonya rajzolódik ki, hiszen a nemzeti kultúra globális környezetben való megőrzése jelenti az egyik fő intencióját ezen eszmének és követőinek. Végezetül pedig arra voltunk kíváncsiak, hogy a konkrét politikai térben mozgó pártok mennyire képesek leképezni ezt a differenciát. Ahogy az láthatóvá vált, a Fidesz szavazói nagyobb eséllyel mutatnak affinitást a szuverenizmussal, így elmondható, hogy a hazai kormánypártok artikulálják leginkább ezen új eszmerendszer politikai követeléseit.

A hálózati föderalizmus támogatói számára fontosabb az önmegvalósításra való törekvés, amely a liberális autenticitás diskurzusában gyökeredzik.³² A szellemi gyökerekhez való viszony a politikai nézetek tekintetében is manifesztálódik, ugyanis a magukat a liberális, baloldali, illetve emberiségben gondolkodó tengelyekhez közelebb sorolók nagyobb affinitást mutatnak a föderalista csoporttal. Ebben is megnyilvánul a felvilágosodásból fakadó hajlam az univerzalista globális struktúrák iránt. A hazai balliberális pártok támogatói hasonló attribútumokkal rendelkeznek – ahogy azt a szakirodalmi áttekintés is bemutatta –, ennyiben pedig affinitást mutatnak/mutathatnak a hálózati föderalizmus eszmerendszerével.

Elemzésünk pusztán felderítő jellegű, így csak az alapokat rakhattuk le, kijelölve az eljövendő vizsgálódások útvonalát. Ebből fakadóan speciálisan ezen témakörre kifejlesztett mérőeszközöket alkalmazó kutatásokat javasolunk. Kísérletet kell tenni a liberális, konzervatív és szocialista ideológiák kiegészítésére, idővel felváltására alkalmas szuverenizmus, föderalizmus beemelésére a konkrét ideológiai kutatásokba. Továbbá az általunk kihagyott jobboldali birodalmi narratívák hazai ismertetése és felderítése is hátra van még a politikai szociológia számára.

³² Kollár 2020a.

Irodalom

Békés, Márton 2019a: *Fordul a szél*. Budapest, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalomkutatásért Közalapítvány.

Békés, Márton 2019b: Honnan jön a jobb, merre megy a bal? *Kommentár*, 2.

Békés, Márton 2020: *Kulturális hadviselés*, Budapest, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalomkutatásért Közalapítvány.

Czopf, Áron 2019: Nemzet, állam, szuverenitás – Beszélgetés Pokol Béával. *Kommentár*, 1, 75–79.

Csutak, Zsolt 2020: *Woke mozgalom, avagy amerikai (újra) ébredés július 4-ére?* Letöltve: 2021. szeptember 23. <https://www.ludovika.hu/blog/frontierblog/2020/07/06/woke-mozgalom-avagy-amerikai-ujra-ebredes-julius-4-ere/>

Greskovits, Béla 2018: Civic Activism, Economic Nationalism, and Welfare for the Better Off: Pillars of Hungary’s Illiberal State. In Ignatieff, Michael – Roch, Stefan (szerk.): *Rethinking Open Society*. Budapest – New York, CEU Press, 295–310.

György, László 2017: *Egyensúlyteremtés*. Budapest, Századvég.

Hajdu, Gábor – Huszár, Ákos – Kristóf, Luca 2019: Mobilitás és társadalmi integráció, *socio.hu*, 4, 51–70.

Ignatieff, Michael 2018: Introduction. In Ignatieff, Michael – Roch, Stefan (szerk.): *Rethinking Open Society*. Budapest – New York, CEU Press, 1–18.

Kis, János 2018: The Puzzle of “Illiberal Democracy”. In Ignatieff, Michael – Roch, Stefan (szerk.): *Rethinking Open Society*. Budapest – New York, CEU Press, 179–194.

Kollár, Dávid 2020a: A környezetvédelem és a posztmaterializmus szelme. *Replika*, 114. szám, 133–155.

Kollár, Dávid 2020b: A Protestáns etika kémiája. *Replika*, 117–118. szám, 273–284.

Lánczi, Tamás 2019: Harc a szuverenitásért. *Kommentár*, 3, 111–124.

László, Tamás – Makay, Mónika 2021: A nemzeti büszkeség építőkövei: Nemzeti identitás és történelemkép a magyar társadalomban. *Szociológiai Szemle*, 1, 87–115.

Lilla, Mark – Ignatieff, Michael 2018: Open Society as an Oxymoron: A Conversation between Mark Lilla and Michael Ignatieff. In Ignatieff,

Michael – Roch, Stefan (szerk.): *Rethinking Open Society*. Budapest – New York, CEU Press, 19–30.

Makay, Mónika – Stefkovics, Ádám 2021: Mi oszt meg minket? Politikai törésvonalak vizsgálata Magyarországon. In Barthel-Rúzsa, Zsolt – Fűrész, Gábor – Pillók, Péter – Stefkovics, Ádám (szerk.): *Magyarország 2021: Társadalom, gazdaság és politika napjainkban*, Budapest, Századvég, 241–277.

Mannheim, Károly 1971: *Ideológia és utópia*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Miskolczi, Bernadett – Kollár, Dávid 2019: Az elvándorlás motivációi a felsőoktatásban és a szakkollégiumokban. In Feledy, B. (szerk.): *Mit adtak nekünk a szakkollégiumok? II. A szakkollégisták közéleti szerepvállalása, kiválósága, szubjektív életminősége, valamint a végzettek szakterületi illeszkedése és az elvándorlás fő motivációi*. Szeged, Társadalmi Reflexió Intézet, 99–119. https://socialreflection.org/wp-content/uploads/2018/07/TRI-tanulmánykötet_II-2019-webes-borítóval.pdf (letöltve: 2021. augusztus 14.).

Pokol, Béla 2020: *Szuverenisták kontra föderalisták*. Budapest, Századvég.

Rosanvallon, Pierre 2018: Populism and Democracy in the Twenty-First Century. In Ignatieff, Michael – Roch, Stefan (szerk.): *Rethinking Open Society*. Budapest – New York, CEU Press, 227–242.

Schwartz, Shalom H. 1992: Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In Zanna, Mark (szerk.): *Advances in experimental social psychology*. New York, Academic Press, 1–65.

Soros, György 1999: *A globális kapitalizmus válsága*. Budapest, Scolar Kiadó.

Soros, György 2001: *A nyílt társadalom, avagy a globális kapitalizmus megreformálása*. Budapest, Scolar Kiadó.

Soros, György 2020: *A nyílt társadalom védelmében*. Budapest, Noran Libro.

Szabó, Andrea – Gerő, Márton 2019: *A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai integráltsága és részvétele*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Szabó, Andrea – Oross, Dániel – Papházi, Viktor – Pokorny, Zsanett – Sebestyén Annamária 2021: *A magyar társadalom politikai értékei, identitásmintázatai 2020*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet.